

економічної стабільності.

Література

1. Бутук О. Антидепресивні заходи в умовах світової кризи / І.О. Бутко // Банківська справа. – 2010. – № 2-3. – С. 34-42.
2. Петров М., Плисецкий Д. Трансформация глобальных финансов / М. Петров, Д. Плисецкий // Мировая экономика и международные отношения. – 2010. – № 7 – С. 3-23.
3. Загоруйко Ю. Корекція чи обвал? / Ю. Загоруйко // Дзеркало тижня. – № 10 від 17.03.2007 р. – С. 12.
4. Приходько О. Американська фондова біржа пережила обвал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://www.economy.com.ua/2005/07/02/20.html>
5. Святненко А. Ринок оптимістів / А. Святненко // Дзеркало тижня. – № 11 від 24.03.2007 р. – С. 7.

Надійшла 04.10.2010

УДК 336.27

О. Ю. БІЛЮК, В. В. НІКУЛІН, Н. П. ТАНАСІЄНКО

Хмельницький національний університет

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ЗОВНІШНЬОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті визначено причини, суть та наслідки заборгованості України. Обґрунтовано необхідність здійснення державою зовнішніх запозичень, як інструменту пом'якшення фінансових проблем та поживлення економічної діяльності в країні.

The reasons, essence and consequences of debt of Ukraine were investigated in the article. Grounded necessity of realization of the external borrowings the state, as to the instrument of softening of financial problems and revival of economic activity in a country were grounded in the article.

Ключові слова: державний борг, зовнішня заборгованість.

Актуальність теми. В умовах трансформації економіки України державний борг тісно вплетений в економічну систему країни, пов'язаний з соціальними та політичними процесами. Він являє собою складне явище, зумовлене низкою факторів, яке в умовах кожної держави може мати свою специфіку [1]. Наявність державного боргу, його розміри, розміщення і методи погашення прямо чи опосередковано впливають майже на всі сторони економічного життя держави. Державний борг з'являється в результаті фінансування дефіциту Державного бюджету, який, у свою чергу, відображає перевищення бюджетних видатків над податками, зборами та іншими обов'язковими платежами до бюджету. Абсолютні значення державного боргу можуть бути великими, проте борг завжди має перебувати у відповідній пропорції до рівня бюджетного дефіциту і темпів зростання ВВП. Дана тема є досить актуальною для незалежної України, тому що одразу ж після отримання суверенітету постало питання визнання молоді країни на міжнародному рівні та участі її в міжнародному поділі праці. Адже новоствореній державі необхідна участь у міжнародних ринках товарів, послуг, інформації, капіталів, бо саме від цього залежить рівень економічного розвитку.

Дослідженням проблем зовнішньої заборгованості займалися багато дослідників. В Україні дослідженнями даної галузі займалися О.М.Башинська, Т.Г.Бондарчук, А.Г.Загородній, Н.І. Радіна, О.Д. Рожко, С.В. Мочерний, В.А. Андрущенко, А.М. Мороз, В.А. Ющенко та інші [2].

На сьогодні основний документ, який визначав би поняття, склад Державного боргу, принципи утворення, управління ним та контролю за його станом, установлював би порядок його обслуговування та погашення перебуває лише на стадії доопрацювання у вигляді Проекту Закону України «Про Державний борг».

Метою даної роботи є аналіз та оцінка стійкості фінансової системи України, розробка практичних рекомендацій і заходів щодо вдосконалення методів управління державним боргом. Предметом дослідження є система економічних відносин у процесі формування і подолання державного боргу. Об'єктом дослідження є державний борг України.

Виклад основного матеріалу. Формування зовнішнього боргу України розпочалося з 1992 року. Уряд почав залучати кредити під державні гарантії [3]. Слід зазначити, що на сьогоднішній день Україна є членом таких міжнародних фінансово-кредитних організацій як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк (СБ), Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР) та Чорноморський банк торгівлі та розвитку (ЧБТР) [4].

МВФ надає Україні кредити за такими основними програмами:

- Програма STF – програма системної трансформаційної позики. Нею скористались всі без винятку держави з перехідною економікою.

- Програма SBA (stand-by) - надається спеціально для підтримки курсу національної валюти і фінансування дефіциту платіжного балансу. За цією програмою для України була в загальному затверджена

сума 2185,5 млн дол. США, а також відкрито кредитну лінію (1997 рік) на один рік на суму 542 млн дол. США. Бюджету [4].

- Програма EFF – програма розширеного фінансування для сприяння економічній стабілізації.

Загалом, МВФ є найбільшим донором України, і загальна сума наданих кредитів Фондом України становить суму більше 4 млрд дол. США [4].

Що стосується фінансових відносин України та Європейського Союзу, то вони особливо динамічно почали розвиватись в останні роки. Україна на сьогоднішній день вже одержала допомогу у вигляді грантів за програмами ЄС на загальну суму 500 млн євро в рамках програми ТАСІС [4].

ЄБРР є одним з провідних партнерів України у справі підтримки процесів ринкової трансформації української економіки. Загалом, з початку співробітництва Україна отримала від ЄБРР майже 2 млрд євро під реалізацію інвестиційних проектів [4].

Україна ж посіла 47 сходинку в рейтингу держав за рівнем заборгованості із сумою 14 млрд дол. США. Дана сума не є загрозовою для національної економіки, але зараз дуже важливо не нарощувати борг, а починати швидше сплачувати відсотки і основні суми позичок, не впадаючи у «боргову яму». Саме через це доцільно було б поступово перейти на безкредитні форми співробітництва з міжнародними фінансово-кредитними організаціями. Адже саме зовнішні борги є найбільш небезпечними (на відміну від внутрішніх) і саме вони створюють враження про Україну як суб'єкта міжнародних відносин та формують її імідж та престиж.

Державний борг не є чимось загрозовим якщо:

- його розміри не перевищують прийняті параметри макроекономіки. Наприклад, на відшкодування боргів і сплату процентів витрачається не більше 25 % експортних надходжень країни;

- більшому чи меншому державному боргу протистоїть більший чи менший борг інших країн-дебіторів.

Коли умови сприятливі, державний борг здатний навіть «працювати» на державу. Вивчення міжнародного досвіду врегулювання боргових проблем та аналіз ситуації з державною заборгованістю в Україні засвідчили, що єдино можливими шляхами виходу із боргової кризи в Україні є:

- припинення обслуговування державних облігацій, що перебувають у власності НБУ, та ліквідація ринку ОВДП;

- часткове переспрямування здійснюваної грошової емісії на погашення боргових зобов'язань Уряду (в розмірі 1,5 % до ВВП):

- досягнення первинного профіциту бюджету обсягом 3,5—2,4 % до ВВП;

- скорочення імпорту споживчих товарів через посилення тарифного регулювання;

- здійснення валютного регулювання та задіяння механізмів зупинення втечі капіталів за кордон;

- укладення угод з кредиторами щодо реструктуризації заборгованості на умовах зниження боргового навантаження та застосування інструментів активного управління державним боргом.

З метою послаблення боргового тиску на бюджет і платіжний баланс Україна має також домагатися укладення угод з кредиторами щодо реструктуризації боргу на умовах зменшення боргових виплат та обміну боргових зобов'язань держави на майнові активи. При цьому варто враховувати багатий світовий досвід врегулювання зовнішньої заборгованості.

Досягнення поступок з боку кредиторів вимагає вироблення чіткої переговорної позиції. Необхідно акцентувати увагу на тому, що Україна не зможе виконувати свої платіжні зобов'язання, якщо її економіка продовжуватиме занепадати під тиском значних боргових виплат. Крім того, не варто виключати можливість дефолту. Оголошення дефолту суперечить інтересам кредиторів, тому вони самі намагатимуться не допустити його.

Спираючись на міжнародний досвід та відстоюючи власні національні інтереси, Україна має також задіяти механізми активного управління зовнішнім боргом: започаткувати обмін боргових зобов'язань держави на акції підприємств, що перебувають у державній власності, ініціювати погашення боргів товарними поставками, викуп державних облігацій на вторинному ринку за грошові кошти.

Суттєвою проблемою державного боргу України є високий рівень валютного ризику, що обумовлено значною питомою вагою зовнішнього боргу в загальній заборгованості держави.

На кінець липня 2009 сукупний державний (прямий) і гарантований державою борг України становить 33,262 млрд дол. (у гривневому еквіваленті — 256,05 млрд грн). З початку 2009 держборг у валютному вираженні збільшився на 35,2 %, або на 8,663 млрд дол. Сукупний державний борг України за 2008 рік збільшився на 40 %, або на 7,03 млрд дол. [5]. Динаміку державного боргу України зображено на діаграмі (рис. 1).

У 2010 році Україна скорочує зовнішній борг. Валовий зовнішній борг України станом на 1 квітня 2010 року склав 102,8 млрд доларів, зменшившись за січень-березень на 0,5 млрд доларів, або на 0,5% [3]. При цьому борг сектору державного управління складає 17,614 млрд доларів, скоротившись на 192 млн доларів у порівнянні з 1 січня 2010 року. Частка органів грошово-кредитного регулювання складає 6,014 млрд доларів (на 6 млн доларів менше, ніж на початку року), частка банків - 29,414 млрд доларів (на 1,374 млрд доларів менше). Водночас, борг інших секторів збільшився на 1,345 млрд доларів - до 44,786 млрд

доларів. Борг за прямими інвестиціями (міжфірмовий борг) збільшився на 72 млн доларів - до 5,006 млрд доларів. Як повідомлялося, на 1 квітня 2009 року валовий зовнішній борг становив 99,524 млрд доларів. Максимальна зовнішня заборгованість України зафіксована за підсумками третього кварталу 2009 року - 104,795 млрд доларів [5].

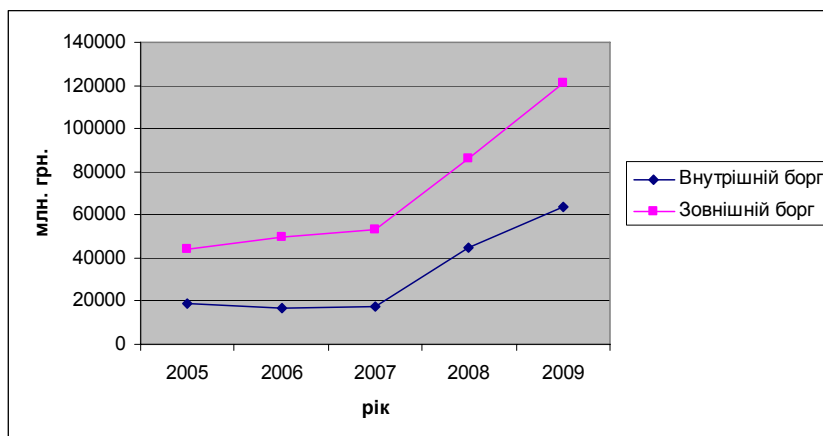

Рис. 1. Динаміка зовнішнього та внутрішнього державного боргу України за 2005 – 2009 рр. [5]

Висновки. На сьогодні наявність дефіциту в державі не є чимось не типовим. Адже в умовах фінансової кризи потреба у видатках значно зростає у зв'язку з необхідністю стимулювання попиту населення, підтримки вітчизняних підприємств, малого та середнього бізнесу, тобто підтримки життєдіяльності економічної системи всієї країни загалом. Перевищення видатків над доходами у період кризи є загальноприйнятною світовою практикою, але така регуляторна політика є ефективною та економічно обґрунтованою лише за умови нагромадження коштів в попередні роки економічного піднесення. Отже, для нормального функціонування економіки країни необхідні інвестиції з інших країн. Та зовнішні позики мають як позитивний, так і негативний вплив: при збільшенні боргового навантаження та недосконалому управлінні можуть призвести до кризових боргових ситуацій, але вони є додатково залученими коштами в економіку та сприяють її розвитку, дають можливість державі для інвестицій. Це потребує чіткого контролювання. Україні слід використовувати міжнародний досвід. Невід'ємною складовою становлення ринкової економіки та формування високого рівня конкурентоспроможності держави є розбудова державних фінансів.

Залежно від ситуації на внутрішньому і міжнародному фінансових ринках слід використовувати можливості виваженого трансформування зовнішнього боргу у внутрішній, що, у свою чергу, вимагає від уряду та НБУ вжиття ефективних заходів щодо радикального удосконалення внутрішнього фінансового ринку.

Позитивні тенденції до скорочення зовнішнього боргу до експорту, зниження норми обслуговування зовнішнього боргу, зменшення боргового навантаження на економіку та підвищення забезпеченості зовнішнього боргу свідчать про підвищення платоспроможності України.

Література

1. Основні показники соціально-економічного розвитку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Єрін Д. Л. Статистичні аспекти оцінювання платоспроможності країни / Д.Л. Єрін // Статистика України. – 2006. – № 1. – С. 27-30.
3. Прес-служба Рахункової палати // <http://www.ac-rada.gov.ua/control/>
4. Шатковська А.О. Членство України в міжнародних фінансових організаціях: основні форми співробітництва А.О. Шатковська // Економіка АПК. – 2006. - № 1. – С. 134-140.
5. Офіційний сайт Національного Банку України. - <http://www.bank.gov.ua>

Надійшла 04.10.2010